

МИРКО ДЕМИЋ

ВЕЛИЧИНА ЈЕДНЕ МАЛЕНКОСТИ

Велики њсовачи, њисци оѡака језика и оѡиѡре мисли, каусѡиѡчари и ѡобилице, који су имали чему ѡоучиѡи своје суверменике, ѡакви њеѡмирљиви кавѡације изазивају смуѡиње јоѡ дуѡо након своје (ѡѡјелесне) смрѡи. Они који су били акѡуелни у свом врремену – акѡуелни су заувѡјек.
Игор Мандић

Хрватска књижевност је у Игору Мандићу имала свог Станислава Винавера. И као што српска култура није претерано марила за Винавера, тако ни хрватска култура не држи до Мандићева значаја. Такву невеселу оцену неће променити ни силесија опроштајних беседа и колумни разасутих по новинама и порталима поводом његовог одласка са животне сцене.

Не помињем случајно Винавера на почетку овог *hommage*-а Игору Мандићу, подсећајући читаоца на његов осврт „Станислав Винавер први поратни ’ховеркрафт критичар’ наше културе или *Беоѡрадско оѡледало* као временски строј”, писан пре више од четири деценије. Мандић у Винаверу као да препознаје и сопствена стајалишта, именујући их као „магичне записе”.

У том кратком чланку, поводом изласка текстова из Винаверове рубрике *Беоѡрадско оѡледало*, Мандић констатује како велики претходник доказује да је „писање – ширење инфекције идеја”, односно да је активном писцу ускраћен луксуз да буде заробљеник једне уске специјалности, (п)остајући „фах-идиот”.

Из Винаверовог искуства Мандић као да исписује сублимацију свог бившег и будућег писања наравоученијем „да се супериорни

дух мора бавити наизглед инфериорним послом да би искусио све границе свакидашњег живота”.

Мандић поентира тврдњом да нам је Винавер поставио јасан кредо: „Потребно је школовати се и мислити претенциозно, да бисмо оцјењивали оно свакидашње и да бисмо тако одредили мјеру свих ствари”. А да би оправдао наслов свог чланка о Винаверовим текстовима, он његову појаву назива „временским стројем”, који само писац великог калибра може створити „у свом наизглед ефемерном бављењу свакидашњом културом”.

И сам је Мандић небројено пута понављао да својим критичким писмом „искушава цјелокупну текстуалност”. Отуда ово препознавање по сродности.

А управо се Игор Мандић у последњих шест деценија бавио свакидашњом културом, доказујући широк распон својих интересовања, британак и виспран језик, ванредан списатељски шарм, иронију спрема мода и помодарства – притом потврђујући завидну списатељску кондицију, пишући у распону од књижевне и музичке критике, преиспитивања моћи и странпутица медија, промишљајући питања сексуалности и еротике, преко излета у кулинарство, спекулисање о феминизму и вишедеценијском ватреном учешћу у полемикама, све до три ванредне аутобиографске књиге, којима је показао како је могуће ставити под лупу друштвени морал и износити личне тајне без позе и патетике.

Још од времена Антона Густава Матоша, а потом и Мирослава Крлеже, нико до Игора Мандића није имао толики боравишни стаж у српској култури, бавећи се њоме без предрасуда и готово пола века бивајући присутан у њој.

Посебно се то односи на његов критичарски рад у недељницима *Дуџа*, а потом у *НИН*-у, током деценије која је претходила ратовима и распаду Југославије. У њему је систематски пратио романескну продукцију српске и хрватске књижевности (од 1980. до 1989. године). Волео је да се хвали како ради на два разбоја. О томе сведоче књиге *Романи кризе* (Просвета, 1996), а потом *Кај сте писали, бре? / Шта с'је најисали, бре?* (Службени гласник, 2011) – у којој је међу једне корице сакупио сва своја промишљања за српску књижевности пре, за време, и после ангажмана у *НИН*-у.

Управо је излазак књиге *Романи кризе* (1996, Београд) био повод за једну од најзанимљивијих јавних размена писама (о којима се и дан-данас прича) између Мандића и Станка Ласића, универзитетског професора.

Преписка са Станком Ласићем вођена је од краја јуна до краја јула 1997. године, а иницирана Мандићевим слањем књиге *Романи*

кризе. За своју књигу Мандић напомиње да је, између осталог, у *НИН*-у

проблематизовао на десетине хрватских романа (из раздобља којему је мало тко посветио било какву позорност), али дочим су и они у било каквом додиру за заразном српском страном (премда ни у којем обједињујућем, чак ни компаративном већ једноставно чињеничном, временском контексту), хипохондријска паника обузима приказиваче.

Из опширних писама Станка Ласића издвојила се теза која је већ ушла у легенду и представља срж неслагања међу кореспондентима, а тицала се српске књижевности. У једном од њих Ласић наводи:

Та је књижевност (српска – прим. М. Д.) престала бити дио повлаштеног простора на којег трошим много снаге и времена. Она је у мојим преокупацијама добила статус бугарске књижевности и далеко је испод онога што ми говоре друге европске...

Укратко, жал за протраћеним временом над српском књижевношћу постао је преовладавајући тон Ласићевих писама.

С друге стране, Мандић је био упоран у одбрани права на своју *serbicu*, са којом се мало ко од хрватских писаца може подичити. Водио се једном битном саставницом – језиком: „Мене је веселила различитост штимунга, ликова, идеја, која је могла (и може) одјекивати у заједничкоме језику (но, ми добро знамо како зовемо наш властити, а све су остало лингвистичке свађе).”

На помен бугарске књижевности, Мандић се професору Ласићу обраћа питањем:

Зар заиста мислите, драги Станко – као професор и српске књижевности – да нам из неког бугарског романа може просијевнути каква асоцијација, која би нам била „ближа” од било које друге или сличне, а из неког српског романа?

Мандићу је „језик српске књижевности доступан и схватљив”, што је довољно да се не сложи са сваком компарацијом (макар и симболичком) са бугарским језиком. У наставку појашњава да не види како у тим делима не би трајно распознавао ситуације које су му „однекуд” познате.

Тим ставом Мандић је одбио да одбаци читаву једну књижевност „која настаје на истом или сличном језику само зато јер су

се двије државе разграничиле.” И даље осећа да га „озрачје” српске књижевности повезује дубински, симболично и културолошки и неупоредиво је са „озрачјем” бугарске или неке друге књижевности, успут не прихватајући евентуалне дисквалификације о југоносталгији или сличном јефтином сентименту.

И ту није имао длаке на језику. Притом не треба губити из вида да су у време речене преписке сећања на рат и ране које је он отворио биле прилично свеже. Од њих се Мандић резолутно ограђује:

Свађање око појединачних неразјашњених или намјерно затамњиваних културно-духовних питања, за мене никад није била довољна покретачка снага, која би у мене изродила било коју врсту ксенофобије и шовинизма.

Из тог времена остао је у сећању његов интервју – њему тако омиљени вид изражавања – у којем до крајњих консеквенци изоштрава своју мисао и закључује:

Хиљадугодишње заједништво хрватско и српско не да се избрисати било каквим земљописним или државним разграничењима. Оно је једноставно у бићу тих двају народа који су били, ако ништа друго, оно племенски повезани прије него што је дошло до црквеног раскола, што је нека мјера првог разграничења. Та стољећна фатална привлачност подразумијева неизбјежно, устрајно настојење освјештавање свега што је чинило и заједништво и расцјеп.

Очигледно да је Ласић после те преписке имао потребу да додатно појашњава свој резигнирани став и, како се чини, све дубље се уплитао у кучине доследности, доспевајући на место одакле је кренуо ка својим духовним Хималајима, науштрб српске књижевности.

Његове напоре Мандић је коментарисао у неком од потоњих разговора. Сублимисао их је овако:

Досљедност у provedби идеје да нам је било која домаћа слаба књижевност непотребна кад имамо бољу страну довест ће нас у затворени круг... Та теза гризе властити реп и упрошћава једну нијансу корисног, коју сам наслутио у Ласића, али што нисам хтио прихватити.

Можда је Ласићев став наишао на већинско одобравање у хрватској култури, али су с временом расле и Мандићеве „акције”. Јер пројцирање хрватске књижевности на Запад очигледно да је

наишло на зид неразумевања, па смо данас сведоци да се неки њени представници опет хватају Истока, као најближег уточишта.

Тако је са Игором Мандићем отишао један од највећих противника духовне сецесије једног језика, а којег различито називамо.

Био је и остао негатор са шармом, али се одликовао и ретком доследношћу. Једна од њих јесте критичан однос према комунизму и шовинизму, као и систематска детекција појавних облика неусташтва у хрватском друштву.

Исмевао је хрватски „страх од могуће заразе, с било чиме што долази преко источне границе”. Био је један од оних који су исмевали систематску жељу хрватске државе да протеклих неколико десетљећа одвраћа главу од Србије. Подвлачио је да му је то „у политичком смислу било мање важно од онога моралнокултурњачкога”, остајући на становишту да је своје писање распростирао широм простора разумљивости и прихватљивости свог језика. И не би био кост у грлу многих, да такав став није радикализовао кроз исказе попут овог: „Култура је само репрезентација умишљеног духа нације, она је фантом.”

За себе је тврдио да је по вероисповести крлежијанац, наслеђујући од свог духовног оца иронију и провокативност – али је свему томе додавао медитеранску берекинску страст, игру духа и хедонистички однос према писању и живљењу. Зато је ретко кога остављао равнодушним. Крлежијанац који је на сопственом примеру доказивао парадоксалност и контрадикторност тог атрибута. Јер само је доследни крлежијанац могао да напише онако бритку књигу попут *Збојом, грађи Крлежа*.

Спрам појединих српских писаца показивао је своје симпатије и антипатије. А ни то није могло без мандићевског претеривања. Чак га је систематски неговао. Није тајио, а то се види и по броју његових критика, да је нарочито држао до писаца попут Моме Капора, Добрице Ћосића и Драшка Ређепа (којег видим као Мандићевог пандана у нас), док му је, пре свих, изразито антипатичан био већи део опуса – Миодрага Булатовића.

Погледамо ли пажљиво његове оцене појединих дела српских писаца – мало кад и мало где се Игор Мандић огрешио приликом оцењивања њихових уметничких достигнућа. Већина његових првих утисака и оцена стоји и данас, и то на чврстим темељима.

Овом приликом, ваља поменути да је за једно од највећих дела српске књижевности сматрао *Роман о Лондону* Милоша Црњанског.

На крају остаје констатација да је мало културних делатника који могу да се подиче како су успели у намери да им јавни лик срасте са оним – текстуалним. Истовремено, Игор Мандић се ниједног

тренутка није заносио обманом да се писањем свет може променити, али је писање сматрао – неопходним. Попут „залогаја круха и чаше вина”. Отуда и потреба да своју појаву иронично назива – *маленкошћу*.

Игор Мандић један је од последњих писаца на јужнословенским просторима који је ширио илузију о значају и важности књижевности, независно да ли је реч о позитивним или негативним судовима о њој. Зато је достојан нашег сећања. Не треба заборавити да је пре више од пола века, пишући о Матошу, устврдио да – добар писац уједа и мртав. Све су прилике да ће се таква оцена односити и на њега.

Мај 2022.